

Jerzy Wowczak*

orcid.org/0000-0001-6337-6943

Dwa nieznanne plany urbanistyczne Wacława Krzyżanowskiego – kluczowy epizod projektowy w historii rozwoju Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie

Two Unknown Urban Plans by Wacław Krzyżanowski: A Key Design Episode in the History of the Development of the AGH University of Science and Technology in Cracow

Słowa kluczowe: rozwój Krakowa, architektura szkół wyższych w Polsce, historia AGH, Wacław Krzyżanowski

Keywords: development of Cracow, architecture of higher education institutions in Poland, history of the AGH University of Science and Technology, Wacław Krzyżanowski

Wprowadzenie

Historia Akademii Górniczo-Hutniczej od dziesięcioleci jest tematem opracowań naukowych i popularnonaukowych [Białas, Szybiński 1959; Biedrzycka 2009], natomiast jej rozwój przestrzenny nie został jeszcze opisany. Poza powszechnie znanym faktem, że autorzy gmachu głównego zostali wyłonieni w drodze konkursu, inne informacje na temat architektury i urbanistyki AGH ukazują się sporadycznie. Akademia Górniczo-Hutnicza w Krakowie zajmuje obszar ok. 400 000 m² w centralnej części aglomeracji. Jej dynamiczny rozwój przypadał na lata powojenne, wtedy też sporządzano pierwsze plany rozbudowy. Rozwój przestrzenny kampusu AGH nie był jeszcze tematem badań naukowych. Artykuł przedstawia dwa niepublikowane plany Wacława Krzyżanowskiego z lat 1948 i 1949, stojące u podstaw decyzji planistycznych dotyczących terenu uczelni. Plany te oraz fotografie modelu obiektu zostały odkryte przez autora w archiwum PAN i PAU w Krakowie. Artykuł wykazuje, że decyzje urbanistyczne będące wynikiem zapomnianych projektów urbanistycznych Wacława Krzyżanowskiego i jego partnerów z lat

Introduction

The history of the AGH University of Science and Technology has been the subject of scholarly and popular studies for decades [Białas, Szybiński 1959; Biedrzycka 2009], while its spatial development is yet to be documented. Aside from the well-known fact that the authors of the main building were selected through a competition, other information on the architecture and urban layout of the university appears sporadically. The AGH University of Science and Technology in Cracow occupies an area of about 400,000 m², located in the central part of the agglomeration. Its rapid development occurred in the postwar years, at which time the first expansion plans were drafted. The spatial development of the AGH campus has not yet been the subject of academic research. This paper presents two unpublished plans by Wacław Krzyżanowski from 1948 and 1949, which formed the basis for the planning decisions concerning the university's grounds. These plans and photographs of the site model were discovered by the author in the archives of the PAN and the PAU in Cracow. This paper demonstrates that

* dr n. hum., mgr inż. arch., Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza-Modrzewskiego

* Ph.D. M.Sc. Eng. Arch., Andrzej-Frycz Modrzewski Krakow University

Cytowanie / Citation: Wowczak J. Two Unknown Urban Plans by Wacław Krzyżanowski: A Key Design Episode in the History of the Development of the AGH University of Science and Technology in Cracow. *Wiadomości Konserwatorskie – Journal of Heritage Conservation* 2024, 77:168–181

Orzymano / Received: 1.07.2023 • **Zaakceptowano / Accepted:** 21.10.2023

doi: 10.48234/WK77AGH

Praca dopuszczona do druku po recenzjach

Article accepted for publishing after reviews

1948–1950 w dużym stopniu zdeterminowały rozwój zabudowy AGH i dzisiejsze oblicze architektoniczne uczelni.

Stan badań

W literaturze związanej z rozwojem przestrzennym Krakowa szeroko opisany jest proces rozszerzenia jego granic, kiedy to grunty Czarnej Wsi, na których stoją gmachy uczelni, zostały włączone do miasta [Demel 1957; Klimas et al. 2010]. Przedmiotem badań są historyczne założenia urbanistyczne po zachodniej stronie Alei Trzech Wieszców w następstwie konkursu architektonicznego na Plan Wielkiego Krakowa z 1910 r. [Seibert 1983; Krasnowolski 2011; Nowak 2010; Wiśniewski 2011; Kiecko 2019].

Przestrzenne i architektoniczne zmiany w Krakowie w związku z przyjmowaniem po wojnie metropolitarnej funkcji opisał Michał Wiśniewski [2017]. Autor ten przedstawił powojenne inwestycje na terenach Akademii Górniczo-Hutniczej jako element rozwoju infrastruktury akademickiej w związku z obchodami 600-lecia Akademii Krakowskiej. Historia Akademii Górniczo-Hutniczej jest zawarta w opracowaniach naukowych dotyczących uroczystości obchodzonych rocznic jej powstania. Znajdujemy w nich informacje związane z okolicznościami budowy obiektów, planami inwestycyjnymi, politycznym tłem podejmowanych decyzji [Rozwój Akademii Górniczo-Hutniczej 1969]. Szczególnie cenny jest zbiór dokumentów na temat starań o powstanie uczelni i przesądzenia o miejscu lokalizacji Akademii [Siwik et al. 2013]. Znalazły się tam rysunki planów dotyczących przyszłej uczelni, które jeszcze oczekują na analizę naukową. Architektura uczelni stanowiła przedmiot badań Jerzego Kajtocha [2016], [2018]. W świetle przedstawionych w niniejszym artykule dokumentów problematyczne jest datowanie przed 11 grudnia 1948 prezentowanej w artykułach makiety i przypisanie jej autorstwa Krzyżanowskiemu. Twórczość Wacława Krzyżanowskiego jest przedmiotem rozprawy doktorskiej Kamili Twardowskiej z 2019 r. [Twardowska 2021]. Autorka zamieściła w dysertacji m.in. fotografie makiety urbanistycznej AGH z 1948 r., a także zrealizowane pawilony A1 i A2. Przedstawiła pokrótce sylwetki dwóch współautorów planu rozwoju uczelni: Zbigniewa Solawy i Zbigniewa Olszakowskiego. Są oni obecni w licznych publikacjach zajmujących się architekturą powojenną Krakowa. Solawa jest np. przedstawiony w monografii poświęconej twórczości Jana Kruga [Wowczak 2021].

Obiekty Akademii Górniczej do 1945 r.

Zwycięski projekt w konkursie z 1913 r. autorstwa Adama Ballenstedta i Sławomira Odrzywolskiego wraz z innymi pracami został opublikowany w „Architekcie” [1913]. Wyras architektoniczny siedziby Akademii, którą wzniesiono na podstawie projektu Sławomira

the decisions concerning the urban layout that arose from the forgotten urban design projects of Wacław Krzyżanowski and his partners from 1948–1950 largely determined the development of AGH’s buildings and the university’s present-day architectural image.

State of the art

The literature related on the spatial development of Cracow extensively describes the process of expanding its borders, when the land of Czarna Wieś, on which the university buildings currently stand, was incorporated into the city [Demel 1957; Klimas et al. 2010]. The subject of this research are the historical urban layouts on the west side of Trzech Wieszców Avenues following the 1910 architectural competition for the Plan of Greater Cracow [Seibert 1983; Krasnowolski 2011; Nowak 2010; Wiśniewski 2011; Kiecko 2019]. Spatial and architectural changes in Cracow in connection with assuming a metropolitan function after the war were described by Michał Wiśniewski [2017]. Wiśniewski presented postwar projects on the grounds of the AGH University as part of the development of academic infrastructure in connection with the six-centenary anniversary of the Academy of Cracow. The history of the AGH University of Science and Technology is featured in academic works that concern the anniversaries of its founding. In them, we find information on the circumstances of the construction of the buildings, development plans, and the political background of decisions [Rozwój Akademii Górniczo-Hutniczej 1969]. Particularly valuable is the collection of documents on the efforts to establish the university and to site it [Siwik, Artymiak et al. 2013]. It includes plans for the future university, which are still awaiting academic analysis. The architecture of the university was the subject of research by Jerzy Kajtoch [2016], [2018]. In light of the documents presented in this paper, it is problematic to date the mock-up presented in the articles to before December 11, 1948, and to attribute its authorship to Krzyżanowski. The work of Wacław Krzyżanowski is the subject of Kamila Twardowska’s 2019 doctoral dissertation [Twardowska 2021]. Twardowska included in it, among other things, photographs of the 1948 mock-up of the AGH university’s urban layout, as well as the completed A1 and A2 pavilions. She briefly presented the profiles of the two co-authors of the university’s development plan: Zbigniew Solawa and Zbigniew Olszakowski. They are featured in numerous publications on Cracow’s postwar architecture. Solawa, for example, is featured in a monograph on the work of Jan Krug [Wowczak 2021].

Buildings of the Mining Academy up to 1945

The winning design in the 1913 competition by Adam Ballenstedt and Sławomir Odrzywolski, along with other works, was published in the journal “Architekt” [1913]. The architectural expression of the Acade-

Odrzywolskiego i Wacława Krzyżanowskiego z 1922 r., wyraźnie odbiega od pracy konkursowej¹. Rolę architekta nadzorującego budowę gmachu odegrał Krzyżanowski. Budynek jest użytkowany od 1930 r. i jest jednym z najlepiej rozpoznawalnych w Krakowie. Wraz z innymi obiektami stojącymi przy alei Mickiewicza nadaje reprezentacyjny charakter tej części miasta. W okresie II Rzeczypospolitej, w związku z planami rozbudowy uczelni, zarezerwowano tereny na zachód od budynku głównego. W 1926 r. postawiono tam halę laboratorium maszynowego według projektu Izydora Stelli-Sawickiego. W lokalizacji znacznie oddalonej od uczelni, przy ul. Gramatyka, również w 1926 r., wybudowano dom studentów i dom profesorów według projektów Jana Burzyńskiego. Na podgórskich Krzemionkach Akademia zajmowała użyczony przez Radę Miasta Krakowa budynek gimnazjalny, który projektował Jerzy Struszkiewicz w 1913 r. W drugim rządzie zabudowy, po zachodniej stronie gmachu głównego powstało Laboratorium Transportu Szynowego według projektu Wacława Krzyżanowskiego z 1935 r. [Archiwum Narodowe w Krakowie (dalej: ANK), sygn. ANK 29/309/438, pag. 28]. Prace planistyczne dotyczące terenu uczelni przy alei Mickiewicza były także prowadzone podczas okupacji. Trwałym śladem po czasach wojennych jest budynek domu Polskiego Stowarzyszenia Studentek UJ „Jedność” (dzisiaj „Nawojka”), rozpoczęty przed wojną, dokończony przez Niemców z przeznaczeniem na hotel garnizonowy.

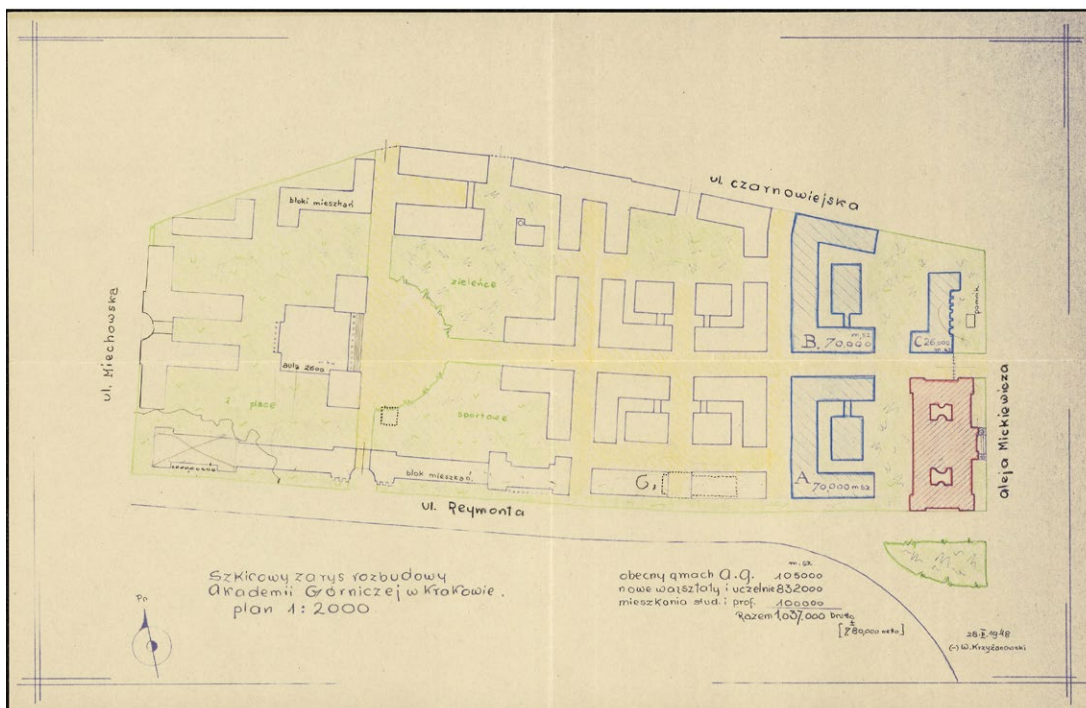
Szkicowy zarys rozbudowy Akademii Górniczej z 28 lutego 1948

Po odzyskaniu niepodległości uczelnia kształcąca kadry dla przemysłu ciężkiego cieszyła się uprzywilejowaną pozycją w planach inwestycyjnych państwa. Po wizycie w Akademii przedstawicieli rządu z Prezydentem RP Bolesławem Bierutem w święto Barbórki w 1947 r. przypisano jej rolę najważniejszej uczelni technicznej w kraju [Biedrzycka 2009]. Aby temu wyzwaniu sprostać, należało opracować perspektywiczny plan rozwoju przestrzennego. Sporządzenie takiego planu ówczesny rektor Walery Goetel powierzył Wacławowi Krzyżanowskiemu, który w 1947 r. był jednym z najbardziej uznanych architektów Krakowa. Posiadał w swoim dorobku, oprócz gmachu Akademii Górniczej, także prestiżowe realizacje jak: siedziba krakowskiej YMCA, kościół św. Stanisława Kostki na Dębnikach, budynek Banku Rolnego przy ul. Dunajewskiego i najważniejszy – gmach Biblioteki Jagiellońskiej. Po zakończeniu wojny w 1945 r. liczący 64 lata Krzyżanowski w dalszym ciągu był projektantem uczelni. W pierwszych latach po wyzwoleniu trwał remont gmachu głównego po pożarze wywołanym przez Niemców i adaptacja pomieszczeń strychowych budynku. Z publikowanych wspomnień uczestników tamtych zdarzeń wiemy, że Krzyżanowski osobiście i nieodpłatnie pełnił nadzór autorski nad tymi pracami [Trudne lata 1989, s. 183]. 28 lutego 1948 r. autor gmachu głównego opracował

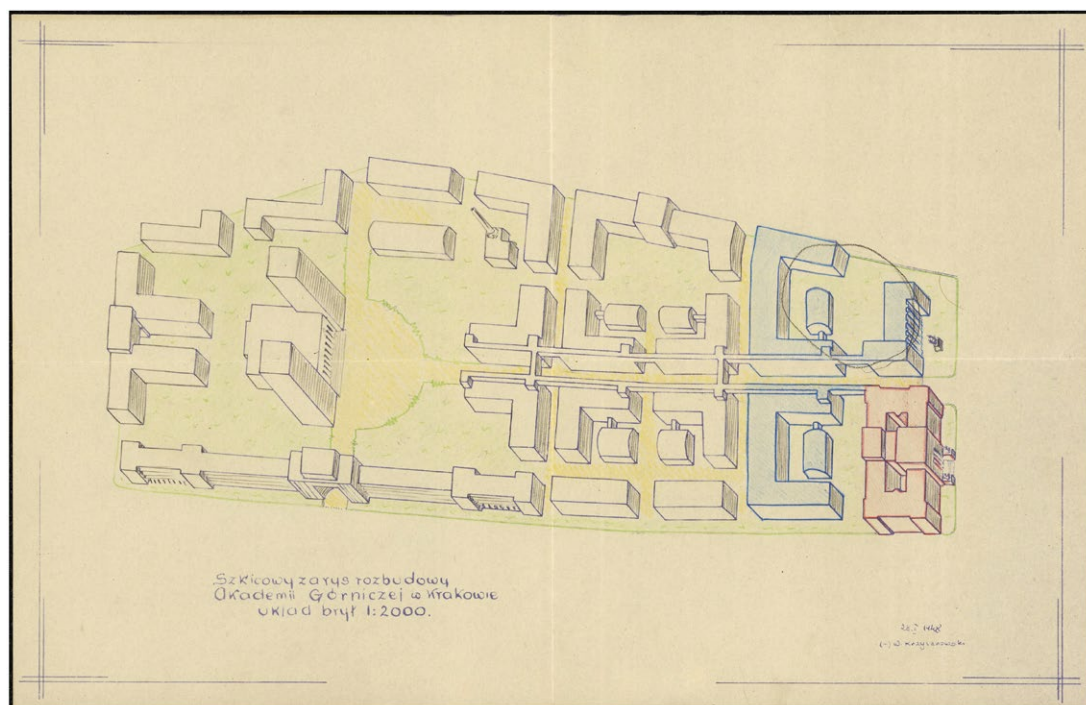
my headquarters, which was erected on the basis of a 1922 design by Sławomir Odrzywolski and Wacław Krzyżanowski, clearly differs from the competition work.¹ Krzyżanowski played the role of the construction supervisor architect. The building has been in use since 1930 and is one of the most recognizable in Cracow. Together with other buildings standing on Mickiewicza Avenue, it gives a formal character to this part of the city. During the Second Polish Republic, in connection with the university's expansion plans, land was reserved to the west of the main building. In 1926, a machinery laboratory hall was erected there, designed by Izydor Stella-Sawicki. In a location far from the university, on Gramatyka Street, also in 1926, a students' dormitory and a professors' dormitory were built to designs by Jan Burzyński. In the Podgórze neighborhood of Krzemionki, the Academy occupied a gymnasium building lent by the Cracow City Council, which was designed by Jerzy Struszkiewicz in 1913. In the second row of buildings, on the west side of the main building, the Rail Transportation Laboratory was built to a 1935 design by Wacław Krzyżanowski. [Archiwum Narodowe w Krakowie, sign. ANK 29/309/438, p. 28]. Planning work on the university's site along Mickiewicza Avenue was also carried out during the occupation. The building of the “Jedność” Polish Association of Female Students of the Jagiellonian University (present-day “Nawojka”), whose construction began before the war, and which was completed by Germans as a garrison hotel, is a permanent trace of the wartime period.

Outline of the extension of the Mining Academy campus dated February 28, 1948

After Poland regained its independence, the university, which educated future staff for the heavy industry, enjoyed a privileged position in the state's development plans. After a visit to the Academy by government representatives with Polish President Bolesław Bierut on the St. Barbara's Day holiday in 1947, it was assigned the role of the most important technical university in the country [Biedrzycka 2009]. To meet this challenge, a future-oriented spatial development plan had to be developed. Drawing up such a plan was entrusted by then-rector Walery Goetel to Wacław Krzyżanowski, who in 1947 was one of Cracow's most esteemed architects. In addition to the Mining Academy's main building, Krzyżanowski's portfolio included such prestigious projects like the Cracow YMCA branch, the Church of St. Stanisław Kostka in Dębniki, the Agricultural Bank building at Dunajewskiego Street, and—the most important—the Jagiellonian Library building. After the war ended in 1945, Krzyżanowski, who was 64 years old, continued to be the university's designer. The first years after liberation saw the renovation of the main building after a fire caused by the Germans and the adaptation of the building's attic spaces. From the published memoirs of participants in those events, we know that Krzyżanowski personally and provided design supervi-

Ryc. 1. Waclaw Krzyżanowski, Szkiecowy zarys rozbudowy Akademii Górniczej w Krakowie – plan, 1:2000, 28 II 1948.
 Fig. 1. Waclaw Krzyżanowski, Szkiecowy zarys rozbudowy Akademii Górniczej w Krakowie plan, 1:2000, 28 II 1948.

Ryc. 2. Waclaw Krzyżanowski, Szkiecowy zarys rozbudowy Akademii Górniczej w Krakowie – rozkład brył, 1:2000, 28 II 1948.
 Fig. 2. Waclaw Krzyżanowski, Szkiecowy zarys rozbudowy Akademii Górniczej w Krakowie rozkład brył 1:2000, 28 II 1948.

„Szkiecowy Zarys Rozbudowy Akademii Górniczej w Krakowie” w skali 1:2000 [Archiwum Nauki Polskiej Akademii Nauk i Polskiej Akademii Umiejętności, sygn. APAU KIII-36] (ryc. 1 i 2). Jest to koncepcja planu, który obejmował obszar od alei Mickiewicza do ul. Miecchowskiej, pomiędzy ulicami Czarnowiejską i Reymonta. Plan był odpowiedzią na postawione przed uczelnią wyzwanie rozbudowy o pawilony dla nowych

sion of the work free of charge [Trudne lata 1989, p. 183]. On February 28, 1948, the author of the main building prepared a “Szkiecowy Zarys Rozbudowy Akademii Górniczej w Krakowie” (Outline of the extension of the AGH campus in Cracow), to a scale of 1:2000 [Archiwum Nauki Polskiej Akademii Nauk i Polskiej Akademii Umiejętności, sign. APAU KIII-36] (Fig. 1 and 2). This is the conceptual proposal of the plan, which covered

Ryc. 3. Szkiecy zarys rozbudowy Akademii Górniczej w Krakowie z 28 II 1948 r. z uwidocznieniem istniejących obiektów i przyjętej osi kompozycyjnej i linii zabudowy; oprac. J. Wowczak.

Fig. 3. Outline of the extension of the AGH campus in Cracow, dated February 28, 1948, showing the existing buildings and the adopted compositional axis and building line; by J. Wowczak.

wydziałów, obiekty administracyjne, aulę i zespół domów studenckich, mieszkań kadry, z zapleczem sportowym, kulturalnym i socjalnym.

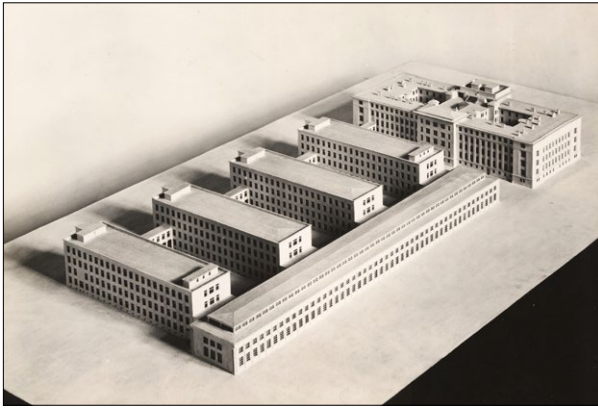
Krzyżanowski podzielił teren na siedem kwartałów wielkością zbliżonych do bloków zabudowy po północnej stronie ul. Czarnowiejskiej. Za moduł urbanistyczny przyjął wielkość budynku głównego, tym samym kontynuował założenie, które było podstawą lokalizacji gmachu jeszcze w 1913 r. Na osi budynku Collegium Agronomicum (Józef Sare 1910), stojącego po drugiej stronie alei Mickiewicza, wytyczył ulicę wewnętrzną, na jej zakończeniu umiejscowił obszerny plac z budynkiem audytorium. Pierwsze budynki wydziałowe oznaczone literami A i B miały być wznoszone po stronie zachodniej istniejącego gmachu, miały układ w podkowę z halami na dziedzińcach. Układ miał być domknięty przez budynek w narożniku Czarnowiejskiej i Mickiewicza oznaczony literą C. Kolejny kwartał zabudowy, organizowany po obydwu stronach ulicy wewnętrznej, składał się z czworobocznych segmentów z podworcami i halami. Schemat taki powtarzał się w następnym kwartale, z tym że budynki ulegały rozluźnieniu, uwalniając przestrzeń dla ogrodów, tworząc jedno szerokie wnętrze urbanistyczne z zespołem auli i dwóch wieżowców w centrum układu. W zachodniej części obszaru objętego projektem architekt lokalizował strefę mieszkalną. Od strony ul. Reymonta w kontynuacji domu studentek UJ projektował dom studentów, natomiast od strony ul. Czarnowiejskiej dom profesorów. Główną oś kompo-

the area from Mickiewicza Avenue to Miechowska Street, between Czarnowiejska and Reymonta streets. The plan was a response to the university's challenge to expand with pavilions for new faculties, administrative facilities, an auditorium and a complex of student and staff housing, with sports, cultural and social facilities. Krzyżanowski divided the area into seven blocks similar in size to those on the north side of Czarnowiejska Street. He took the size of the main building as the urban design module, thus continuing the premise that was the basis for the location of the structure back in 1913. On the axis of the building of the Collegium Agronomicum (Józef Sare 1910), standing on the other side of Mickiewicza Avenue, he delineated an internal street, at its end he placed a spacious square with an auditorium building. The first faculty buildings, marked A and B, were to be erected on the west side of the existing building, and had a horseshoe-shaped layout with halls in the courtyards. The layout was to be enclosed by a building at the corner of Czarnowiejska and Mickiewicza streets, marked C. The next block, organized on both sides of the inner street, consisted of quadrilateral segments with courtyards and halls. This pattern was repeated in the next block, except that the buildings were placed more loosely, freeing up space for gardens, creating a single wide urban interior with a complex of auditoriums and two tower buildings in the center of the layout. In the western part of the project area, the architect located a residential zone. On the side of Reymonta Street,

zycyjną kontynuował po drugiej stronie auli i wyprowadzał poprzez przejście w bramie na ul. Miechowską. Zieleni śródblokowa miała przechodzić w zespół sportowy przy domach studenckich. Od strony Reymonta zabudowę domów studenckich Krzyżanowski kształtował w formie pierzei z przejazdem bramowym na osi wejścia do parku Jordana. W narożniku przy ul. Miechowskiej powtórzył bryłę istniejącego budynku domu studentek UJ. Zakładał wyburzenie hali projektowanej przez profesora Stellę-Sawickiego i trzykondygnacyjnego budynku socjalnego (późniejszej przychodni zdrowia). Również elewację zespołu od ul. Czarnowiejskiej komponował jako sekwencję budynków w pierzei. Przejście w poprzek założenia zakładał przed audytorium, na granicy stref naukowej i mieszkalnej.

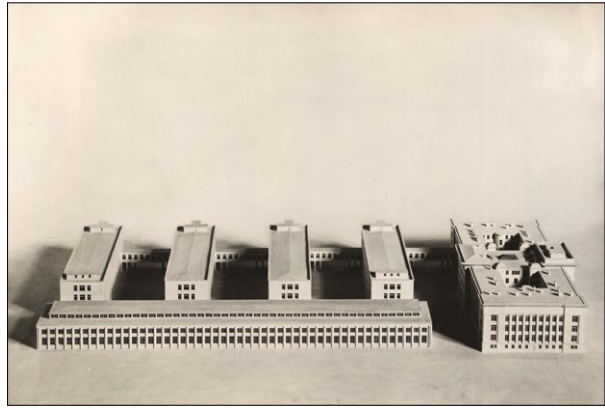
Architekt projektował naprzemienne układy zabudowy, budynki oznaczone A, B i C ustawiał jako wolnostojące, kolejne łączył w pierzeje. Tworzył ściany zabudowy od zewnątrz, a pomiędzy nimi wyznaczał szerokie pasy zieleni. Zachowany rysunek aksonometryczny wyjaśnia sposób rozwiązań przestrzennych. Widać na nim, że wszystkie budynki wydzielone były połączone przewiązką. Uznawanie wzbudza prowadzenie przewiązki bardzo wysoko, ponad poziomem dachów pawilonów. Rozwiązanie takie jest szczególnie atrakcyjne przestrzennie i korzystne ze względów ewakuacyjnych na wypadek pożaru. Budynek C, który domykał narożnik Alei Trzech Wieszców i ul. Czarnowiejskiej, przyjął asymetryczną, modernistyczną formę; jest on znacznie niższy od sąsiedniego gmachu i ma wyraźną artykulację pionową bez gzymsu wieńczącego. Zapewne jest to rozwinięcie sposobu kształtowania elewacji zastosowanego z powodzeniem przez Krzyżanowskiego w budynku nieodległej Biblioteki Jagiellońskiej. Rangę tego budynku podkreśla plac z pomnikiem przed jego frontonem. Każda z pierzei ograniczających teren Akademii zawiera czytelny moduł, rytm, akcenty architektoniczne i dominaty. Architekt lapidarną kreską zaznaczył ważne z punktu widzenia budowy formy wyniesienia, podziały, kolumnady, a także zarówno projektowany pomnik od strony alei Mickiewicza, jak i kotłownię z kominem. W kompozycji urbanistycznej dominuje budynek auli z dwoma pylonami wieżowymi. Nasuwa się skojarzenie z ratuszem w Oslo, który w tym czasie był jednym z najbardziej rozpoznawalnych przykładów nowoczesnej architektury (Arnstein Arneber, Magnus Poulsson 1931, otwarcie 1950). Projektowane wieżowce to wyraz aspiracji architekta i rektora uczelni. Budynki wysokościowe były w tamtym czasie uznawane za synonim nowoczesności. Wacław Krzyżanowski miał za sobą długoletnie doświadczenie w projektowaniu i realizacji wieżowca dla Banku Rolnego w Krakowie, był więc architektem kompetentnym, aby podjąć się takiego wyzwania. Jego zachowane rysunki z lutego 1948 r. to szkice kompozycyjne przedstawiające możliwości rozwiązań funkcjonalnych z podziałem na strefy mieszkalną i dydaktyczną uczelni. Architekt komponował przestrzeń uczelni jako fragment struk-

in continuation of the Jagiellonian University Female Students' house, Krzyżanowski designed the male students' house, while on the side of Czarnowiejska Street he designed the professors' house. The main compositional axis continued on the other side of the auditorium and led out through a gate passage to Miechowska Street. The intrablock green was to transition into a sports complex next to the dormitories. On the side of Reymonta Street, the architect designed the buildings of the student houses in the form of a frontage with a gate passage on the axis of the entrance to Jordana Park. In the corner on Miechowska Street, he repeated the mass of the existing building of the JU Female Students' house. Krzyżanowski assumed the demolition of a hall designed by Professor Stella-Sawicki and a three-story social building (later a health clinic). He also composed the facade of the complex from Czarnowiejska Street as a sequence of buildings in a frontage. He delineated a passage across the layout, in front of the auditorium, on the border between the academic and housing zones. Krzyżanowski designed alternating layouts of buildings, buildings marked A, B and C were designed as detached, while others were grouped into frontages. He formed walls of buildings from the inside, and put wide strips of greenery between them. The surviving axonometric drawing explains the method by which the spatial solutions were planned. It shows that all faculty buildings were connected by a corridor. The connecting corridor was placed quite high, above the roofs of the pavilions, which is impressive. Such a solution is particularly attractive spatially and beneficial for evacuation reasons in case of fire. Building C, which enclosed the corner of the Trzech Wieszców Avenues and Czarnowiejska Street, was given an asymmetrical Modernist form; it is much lower than the neighboring building and has a distinct vertical articulation without a top cornice. Arguably, this is a development of the method of shaping the facade used successfully by Krzyżanowski in the building of the nearby Jagiellonian Library. The rank of this building is highlighted by a plaza with a monument in front of its pediment. Each of the frontages bounding the university site contains a clear module, rhythm, architectural accents and landmarks. With a succinct line, the architect marked elevations, divisions, colonnades, which are important from the point of view of construction, as well as both the proposed monument on the side of Mickiewicza Avenue and the boiler house with a smokestack. The urban composition is dominated by the auditorium building with two tower pylons. This brings to mind the Oslo City Hall, which at the time was one of the most recognizable examples of modern architecture (Arnstein Arneber, Magnus Poulsson 1931, opened in 1950). The proposed tower buildings are an expression of the aspirations of the architect and the university's rector. High-rise buildings were considered synonymous with modernity at the time. Wacław Krzyżanowski had many years of experience in designing and constructing a tower building for the Agricultural Bank in Cracow, so he was a competent architect to take on such a challenge.

Ryc. 4. Model rozbudowy gmachu głównego Akademii Górniczej z 1947(?) r. – widok od południowego zachodu.

Fig. 4. Model of the extension of the AGH main building from 1947(?) – View from the southwest.

Ryc. 5. Model rozbudowy gmachu głównego Akademii Górniczej z 1947(?) r. – widok od południa.

Fig. 5. Model of the extension of the AGH main building from 1947(?) – View from the south.

tury miejskiej w nawiązaniu do otoczenia i kontynuacji ustalonego gmachem głównym modułu urbanistycznego. W projekcie z 1948 r. realizował zasady, które postulował cztery dekady wcześniej. Były to reguły kształtowania miasta z równoważeniem czynników estetycznych i ekonomicznych zgodnie z ideą miasta ogrodu Ebenezera Howarda.

Jak możemy wyczytać z informacji zaznaczonych na planie, Krzyżanowski projektował zespół budynków uczelnianych o kubaturze łącznej ok. 1 000 000 m³. Istniejące obiekty, zasadę kształtowania osi kompozycyjnej i linii zabudowy w nawiązaniu do istniejących budynków przedstawiono na ryc. 3. Projekt urbanistyczny Krzyżanowskiego był zapisem idei, jaka na przełomie lat 1947 i 1948 przyświecała rektorowi profesorowi Waleremu Goetlowi. W nowej rzeczywistości politycznej Akademia Górnicza podlegała reformom, powołano wydziały politechniczne: architektury, inżynierii i komunikacji, jej zaplecze administracyjne i naukowe stanowiło podstawę dla organizacji Politechniki w Gliwicach. W 1947 r. uczelnia zmieniła nazwę na Akademia Górniczo-Hutnicza. Wielkość rozbudowywanej Akademii determinowała planowana liczba studentów. To właśnie dla nich należało w pierwszej kolejności stworzyć zaplecze mieszkalne i socjalne.

Projekt Zbigniewa Olszakowskiego i Zbigniewa Solawy – model uczelni z 1948 r.

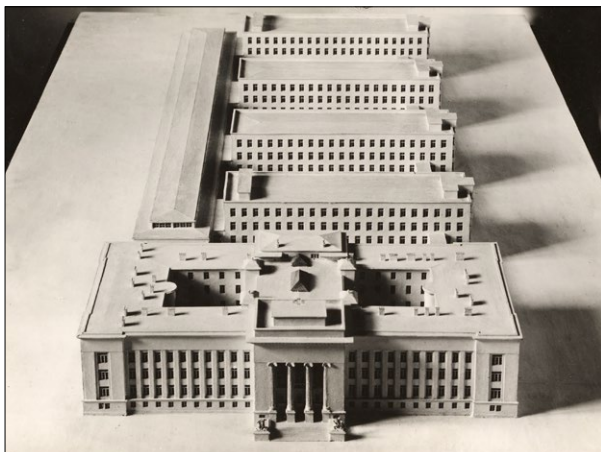
W 1948 r. przesądzono lokalizację domów studenckich wzdłuż ul. Reymonta, naprzeciw parku Jordana, na zachód od domu studentek UJ. Projekt opracowali architekci Zbigniew Olszakowski i Zbigniew Solawa. Zachowało się sprostowanie artykułu *Budujemy*, które miało się ukazać 8 stycznia 1949 r. w „Echu Akademickim”, pomocne w ustalaniu kolejności prac projektowych [Archiwum Nauki Polskiej Akademii Nauk i Polskiej Akademii Umiejętności, sygn. APAU KIII-36]. Wynika z niego, że w 1948 r. na terenie uczelni działały dwa zespoły projektowe. Wacław Krzyżanow-

His surviving drawings, dated February 1948, are compositional sketches that depict the potential functional solutions with the division into residential and teaching areas of the university. The architect composed the space of the university as a fragment of the urban structure in reference to the surroundings and the continuation of the urban planning module established by the main building. In the 1948 design, he implemented the principles he had advocated four decades earlier. These were rules for shaping the city with balancing aesthetic and economic factors in accordance with Ebenezer Howard's idea of the garden-city.

As we can read from the information marked on the plan, Krzyżanowski designed a complex of university buildings with a total volume of about 1,000,000 m³. Existing buildings, the principle of forming the compositional axis and building lines in relation to existing buildings, are shown in Figure 3. Krzyżanowski's urban design was a record of the idea espoused by Rector Professor Walery Goetl in late 1947 and early 1948. In the new political reality, the Mining Academy was subject to reforms, the polytechnic faculties of architecture, engineering and communications were established, its administrative and research facilities formed the basis for the organization of the Silesian University of Technology in Gliwice. In 1947, the university changed its name to Mining and Metallurgical Academy (its official English name is the AGH University of Science and Technology). The size of the expanded campus was determined by the planned number of students. It was for them that housing and social facilities had to be created in the first place.

Design by Zbigniew Olszakowski and Zbigniew Solawa – model of the university from 1948

In 1948, the location of the student houses along Reymonta Street, opposite Jordana Park, west of the JU Female Students' house, was decided. The design was prepared by architects Zbigniew Olszakowski and Zbigniew Solawa. A corrigendum of the article *Budujemy*, which was supposed to have appeared in “Echo

Ryc. 6. Model rozbudowy gmachu głównego Akademii Górniczej z 1947(?) r. – widok od wschodu.

Fig. 6. Model of the extension of the AGH main building from 1947(?) – View from the east.

ski we wrześniu 1948 opracował projekt techniczny czterokondygnacyjnych budynków laboratoryjnych stojących równolegle do gmachu głównego wraz z halą maszyn [ANK, sygn. ANK 29/691/031.5/UW II 3613, pag. 677]. Natomiast Olszakowski z Solawą projektowali zespół domów studenckich i kompleks socjalny z jadalnią, świetlicą, pływalnią i halą sportową. Jak wynika z zachowanego dokumentu, pisma kierownika rozbudowy Akademii Górniczej w Krakowie z 9 marca 1949 r. [ANK, sygn. ANK 29/691/031.5/UW II 3612, pag. 153], szkicowy projekt założenia urbanistycznego Akademii został skierowany do zatwierdzenia 11 marca 1949. Z zachowanych dokumentów archiwalnych wynika, że do Krzyżanowskiego dołączyli Olszakowski i Solawa, przedstawiciele młodego pokolenia architektów. Znany jest z publikacji model uczelni, na którym widać domy studentów i obiekty socjalne projektowane przez Olszakowskiego i Solawę w 1948 r. [Szwagrzyk, Wirska 1971, il. 109; Biedrzycka 2010, s. 33]. Natomiast w Archiwum Nauki Polskiej Akademii Nauk i Polskiej Akademii Umiejętności, w zbiorze profesora Goetla zachowały się zdjęcia innego modelu założenia urbanistycznego i zarys rozbudowy Akademii Górniczo-Hutniczej w skali 1:2000. Na modelu widoczne są cztery pawilony ustawione w równych odstępach, połączone od strony północnej przełączką na pierwszym piętrze, od południowej zaś niższą halą maszyn (ryc. 4–6).

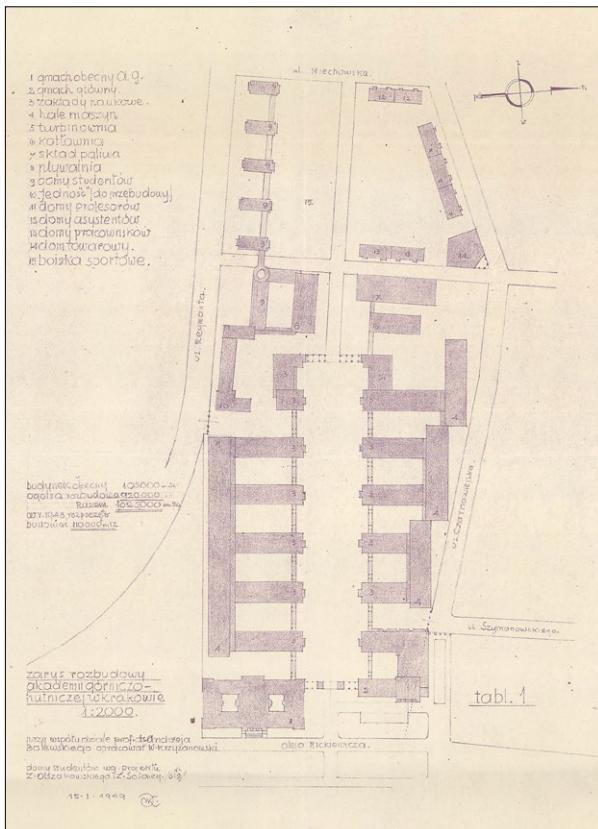
Krzyżanowski architekturę budynków laboratoryjnych uprościł do maksimum, nadając im walor szlachetnej funkcjonalności. Również w tym założeniu urbanistycznym liczone się z wyburzeniem hali maszyn Stelli-Sawickiego. Należy zaznaczyć, że profesor Stella-Sawicki współpracował z Krzyżanowskim przy projekcie pawilonów A1 i A2, pełniąc funkcję projektanta konstrukcji. Wynika to z zachowanych protokołów posiedzeń komitetu rozbudowy Akademii [ANK, sygn. ANK 29/691/031.5/UW II 3613, pag. 679]. Hala maszyn A1–A2 nie została wykonana ściśle zgodnie z modelem z 1948 r. Na modelu widzi-

Ryc. 7. Budynek hali maszyn A1–A2 – widok od ul. Reymonta, czerwiec 2023; fot. J. Wowczak.

Fig. 7. Machine hall building A1–A2 – view from Reymonta Street, June 2023; photo by J. Wowczak.

Akademiczkie” on January 8, 1949, has survived and was helpful in determining the sequence of design work [Archiwum Nauki Polskiej Akademii Nauk i Polskiej Akademii Umiejętności, sign. APAU KIII-36]. It shows that in 1948 there were two design teams at the university. In September 1948, Waclaw Krzyżanowski drew up a technical design for four-story laboratory buildings standing parallel to the main building, together with the machinery hall [Wyciąg z protokołów posiedzeń komitetu rozbudowy Akademii G.H., Archiwum Narodowe w Krakowie (hereinafter: ANK) sign. 29/691/031.5/UW II 3613, p. 677]. Olszakowski and Solawa, on the other hand, designed a complex of student houses and a social complex with a dining hall, a common room, a swimming pool and a sports hall. According to a surviving document, a letter from the head of the extension of the Mining Academy in Cracow dated March 9, 1949 [ANK, sign. 29/691/031.5/UW II 3612, p. 153.], a draft design of the Academy’s urban layout was submitted for approval on March 11, 1949. Surviving archival documents show that Krzyżanowski was joined by Olszakowski and Solawa, representatives of a younger generation of architects. From a publication, we know of a model of the university, which shows students’ houses and social facilities designed by Olszakowski and Solawa in 1948 [Szwagrzyk, Wirska 1971, Fig. 109; Biedrzycka 2010, p. 33]. On the other hand, the Archive of the Polish Academy of Sciences and the Polish Academy of Learning’s collection for Professor Goetl includes photos of another model of the urban layout and an outline of the university’s extension built to a scale of 1:2000. The model shows four pavilions, evenly spaced apart, connected to the north by a corridor on the second floor, and to the south by a lower machine hall (Fig. 4–6). Krzyżanowski simplified the architecture of the laboratory buildings as much as possible, giving them the quality of noble functionality. The demolition of the Stella-Sawicki machinery hall was proposed in this urban layout as well. It should be noted that Professor Stella-Sawicki collaborated with Krzyżanowski on the design of the A1 and A2

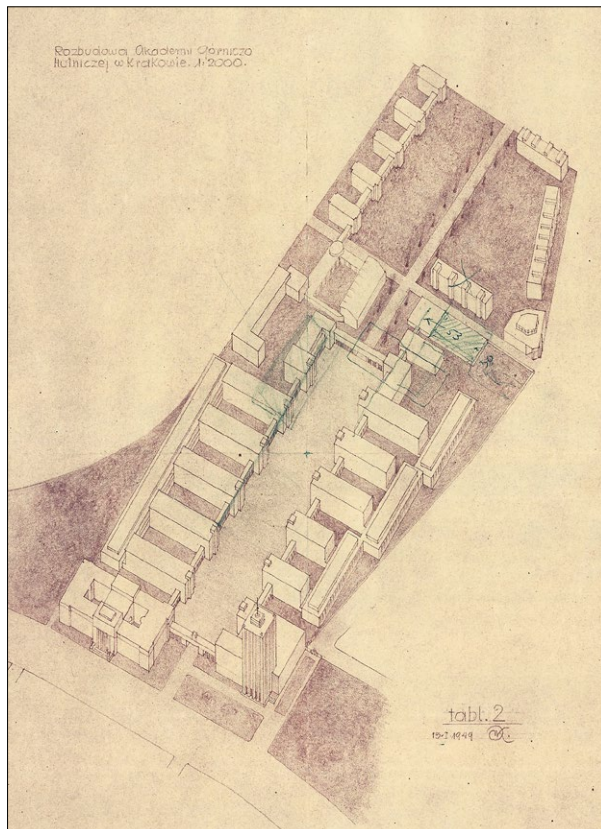
Ryc. 8. Waclaw Krzyżanowski, *Zarys rozbudowy Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie*, 1:2000, 15 I 1949, tabl. 1.

Fig. 8. Waclaw Krzyżanowski, *Zarys rozbudowy Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie* 1:2000, 15 I 1949, tabl. 1.

my otwory okienne rozmieszczone w dwóch rzędach, w odstępach nawiązujących do okien elewacji pawilonów, podczas gdy w rzeczywistości jej elewacja ma gęsty rytm pilastrow i pionowych wnęk okiennych. Południowa elewacja hali wciąż wzbudza uznanie proporcjami pilastrowania i oszczędnym detalem architektonicznym. Niestety szpaler drzew przesłania dzisiaj elewację, ograniczając możliwość jej percepcji (ryc. 7). Założenie urbanistyczne Miasteczka Górniczego Waclaw Krzyżanowski przedstawił na dwóch tablicach z 15 stycznia 1949 r.

Zarys rozbudowy Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie z 15 stycznia 1949

Plan urbanistyczny uległ znacznym zmianom w stosunku do szkicowego zarysu sprzed roku (ryc. 8 i 9). Przede wszystkim Krzyżanowski uwzględnił projekt domów studenckich z budynkiem socjalnym Olszakovskiego i Solawy (stosowną informację na temat ich autorstwa zawarł na planszy). W opisie znalazła się także informacja, że plan powstawał przy współudziale prof. dra Andrzeja Bolewskiego². Usankcjonowana została zasada wydzielenia części mieszkalnej w zachodniej części terenu. Utrzymano regułę wewnętrznej osi urbanistycznej organizującej przestrzeń części naukowo-dydaktycznej uczelni. Ulica wewnętrzna

Ryc. 9. Waclaw Krzyżanowski, *Zarys rozbudowy Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie*, 1:2000, 15 I 1949, tabl. 2.

Fig. 9. Waclaw Krzyżanowski, *Zarys rozbudowy Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie* 1:2000, 15 I 1949, tabl. 2.

pavilions, serving as a structural engineer. This is evident from the surviving minutes of the Academy's expansion committee meetings [ANK, sign. 29/691/031.5/UW II 3613, p. 679]. Machinery hall A1–A2 was not built strictly in accordance with the 1948 model. On the model we see windows arranged into two rows, at intervals referring to the windows of the pavilion facade, while in reality its facade has a dense rhythm of pilasters and vertical window recesses. The south facade of the hall still inspires appreciation with its proportions of tightly spaced pilasters and austere architectural detail. Unfortunately, a dense row of trees obscures the facade today, limiting one's ability to see it (Fig. 7). Waclaw Krzyżanowski depicted the urban layout of the Mining Town on two figures dated January 15, 1949.

Outline of the extension of the AGH University of Technology in Cracow from January 15, 1949

The urban plan changed significantly in relation to the previous year's draft (Fig. 8 and 9). Crucially, Krzyżanowski included a design for student housing with a social building by Olszakowski and Solawa (he included relevant information about their authorship on the board). The description also included information that the plan was created with the participation of Professor Andrzej Bolewski, Ph.D.² The principle of

przybrała formę szerokiego wnętrza urbanistycznego, które miał okalać łącznik prowadzony na wysokości pierwszego piętra. W obszar wewnętrzny wprowadzać miała brama od strony alei Mickiewicza. Pawilony laboratoryjne Krzyżanowski sytuował równolegle do gmachu głównego. Na zachodnim zamknięciu osi zaprojektował portyk z prześwitem wyprowadzającym do części mieszkalnej Akademii. Pawilony laboratoryjne to budynki powtarzalne, podobne do pawilonów A1 i A2, które już budowano wzdłuż ul. Reymonta. Ich długość zwiększa się w miarę oddalania się od alei Mickiewicza; wraz z halą maszyn od ul. Czarnowiejskiej uzyskały atrakcyjne przestrzenne uskoki. Pojawiła się nowa wytyczna planistyczna – zamknięcie Czarnowiejskiej na wysokości ul. Szymanowskiego i szeroki skwer na północ od budynku głównego. To ambitna próba połączenia Parku Krakowskiego ciągami pieszymi przez tereny Akademii z Błoniami i parkiem Jordana.

Drugi rysunek aksonometryczny wyjaśnia zasadę kształtowania zabudowy. Na pierwszym planie widoczny jest budynek narożny z dominantą wieży na zamknięciu perspektywicznym ul. Czarnowiejskiej. Sumiennie wyrysowany został projekt części socjalnej i domów studentów Olszakowskiego i Solawy. Wacław Krzyżanowski zmodyfikował swój projekt z 1948 r. i zrezygnował z kompozycji opartej na symetrycznych blokach, budynkach i elewacjach na rzecz powtarzalnych budynków stojących w otoczeniu zieleni, równoległe do budynku głównego. Jedynie w części północnej obszaru mieszkalnego projektował zabudowę w układzie pierzejowym. Uwagę skupia pięciokątny budynek w narożniku strefy mieszkalnej od strony ul. Czarnowiejskiej – dom towarowy. Szczególnie atrakcyjnie zapowiadało się zestawienie gmachu Akademii z projektowanym budynkiem narożnym i wieżowcem. Gdyby powstał, byłby rozpoznawalny w skali całego miasta.

Realizacja tego zamierzenia rozpoczęła się jednocześnie od budowy pawilonów laboratoryjnych oznaczonych jako A1 i A2 oraz domów studentów. Pawilony A1 i A2, wraz z towarzyszącą im halą maszyn, jako jedyne z szeregu zostały objęte projektem technicznym i wybudowane. Ich autorstwo jest znane wąskiemu gronu badaczy historii uczelni. Zrealizowaniu dalszych pawilonów tej serii w ciągu ul. Reymonta zapewne stały na przeszkodzie względy ekonomiczne i konieczność wyburzenia hali maszyn z 1926 r. W warunkach gospodarki socjalistycznej mogło to być pozytywne jako niegospodarność. Krzyżanowski jak wielu architektów jego pokolenia przechodził ewolucję w swojej twórczości od historyzmu, poprzez secesję, art déco po klasycyzm modernistyczny. Pawilony A1 i A2 oraz hala maszyn to w dorobku tego architekta najdalej idące budynki projektowane w duchu funkcjonalizmu. Wacław Krzyżanowski pełnił nadzór nad budową pawilonów: ostatni przechowywany w Archiwum Narodowym podpisany przez niego dokument, dotyczący tej budowy, pochodzi z 15 marca 1950

isolating a housing section in the western part of the site was maintained. The rule of an internal urban axis that organized the space of the research and teaching part of the university was maintained. The internal street took the form of a wide urban interior, which was to be encircled by a connector corridor running at the height of the second floor. A gate from Mickiewicza Avenue was to lead people into the internal zone. Krzyżanowski situated the laboratory pavilions parallel to the main building. On the western termination of the axis, he designed a portico with a clearance that led into the housing section of the campus. The laboratory pavilions are repetitive buildings, similar to pavilions A1 and A2, which were already under construction along Reymonta Street. Their length increases as the distance from Mickiewicza Avenue increases, and, together with the machine hall from the side of Czarnowiejska Street, they were given spatially attractive indents in form. A new planning guideline emerged—the termination of Czarnowiejska Street at the level of Szymanowskiego Street and a wide square north of the main building. This was an ambitious attempt to connect Krakowski Park, via pedestrian paths through the campus, with Błonia and Jordana Park. The second axonometric drawing explains the principle of shaping buildings. In the foreground one can see the corner building with a dominant tower at the vista termination of Czarnowiejska Street. The design of the social area and the students houses by Olszakowski and Solawa were diligently drafted. Wacław Krzyżanowski modified his 1948 design and abandoned a composition based on symmetrical blocks, buildings and facades in favor of repetitive buildings surrounded by greenery, parallel to the main building. Only in the northern part of the housing area did he design a frontage development. Of note is the pentagonal building—a department store—in the corner of the housing zone, located from the side of Czarnowiejska Street. The pairing of the university's main building with the newly proposed corner tower building looked especially attractive. Had it been built, it would have been identifiable citywide.

The project's execution began simultaneously with the construction of laboratory pavilions marked A1 and A2 and the student housing. Pavilions A1 and A2, along with the accompanying machinery hall, were the only ones of the series to be technically designed and built. Their authorship is known to a narrow circle of researchers of the university's history. The construction of further pavilions of this series along Reymonta Street was probably hindered by economic factors and the need to demolish the machine hall from 1926. Under conditions of a socialist economy, this could be construed as mismanagement. Krzyżanowski, like many architects of his generation, went through an evolution in his work from historicism, through Art Nouveau, Art Déco and Modernist Classicism. The A1 and A2 pavilions and the machine hall are the most far-reaching buildings designed in the spirit of Functionalism in this architect's body of work. Wacław

[ANK, sygn. ANK 29/691/031.5/UW II 3613, pag. 763]. Zmarł 12 marca 1954.

Innymi obiektami powstałymi w wyniku planu z 15 stycznia 1949 r. są domy studenckie przy ul. Reymonta. Nie skierowano do realizacji części socjalnej i zarazem łącznika pomiędzy domem studentek UJ „Nawojka” a domami studentów AGH. Dzisiaj w tym miejscu stoi budynek Zespołu Pieśni i Tańca Krakus z hotelem Polonez. Pawilony A1 i A2, a także domy studentów AGH przy ul. Reymonta ustawione prostopadle do ulicy, połączone przewiązką, to budynki, które zrywają z tradycją zabudowy pierzejowej obecnej jeszcze w pierwszym planie uczelni Krzyżanowskiego z 1948 r. To przykłady architektury modernistycznej, powstałej w latach powojennej kontynuacji do 1949 r. W czasie obowiązującej doktryny socrealistycznej plan Krzyżanowskiego nie został skierowany do realizacji. Dalsze projekty dla AGH były prowadzone w ramach struktur Miastoprojektu przez zespół architektów ze Zbigniewem Olszakowskim jako głównym projektantem. Olszakowski projektował m.in. pawilony serii B oraz zespół C1 i C2. Obiekty te nawiązują do trzytraktowych rzutów budynków A1–A4 Krzyżanowskiego. Ich elewacje kształtowane w obowiązującej manierze socrealistycznej, projektowane z powściągliwością i oszczędne w detalu nadały uczelni technicznej nimb rytmicznego porządku. Przez kolejnych projektantów uczelni kontynuowany był układ urbanistyczny z podziałem na strefy funkcjonalne dydaktyczną i mieszkalną. Do pewnego stopnia utrzymano zasadę kształtowania zabudowy obrzeżnej pawilonów laboratoryjnych z układem grzebieniowym, z halami laboratoryjnymi od zewnątrz. Przede wszystkim zachowana została wewnętrzna oś kompozycyjna integrująca społeczność akademicką. Następny, obowiązujący pod koniec lat 50. plan urbanistyczny jest znany np. z publikowanych zdjęć modelu zabudowy AGH, któremu błędnie przypisuje się datę powstania 1948 [Szwagrzyk, Wirska 1971, il. 124, 125; Kajtoch 2018, il. 7]. Obiekty zrealizowane na podstawie planu z 1949 r. przedstawiono na ryc. 10.

Podsumowanie

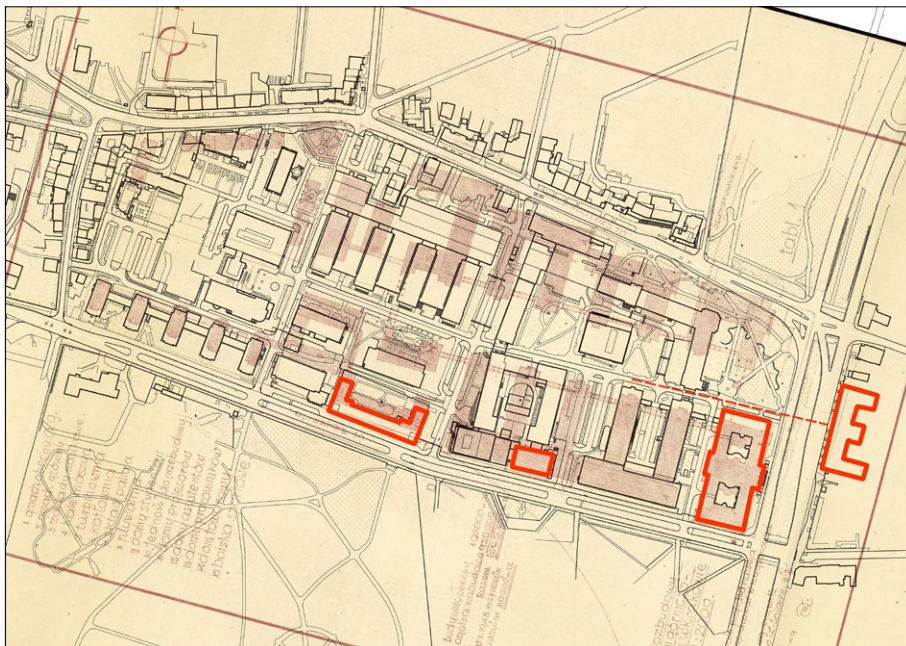
Przedstawione w artykule rysunki dokumentują nieznaną epizod w historii rozwoju AGH i ważny w historii urbanistyki Krakowa. Rysunki z 1948 r. to schyłkowy projekt urbanistyczny kształtowany według zasad z początku XX w., właściwych dla działalności planistycznej takich urbanistów jak Jan Rakowicz w Krakowie czy Ignacy Drexler we Lwowie. Natomiast rysunki z 1949 r. to awangardowy jak na krakowskie warunki projekt urbanistyczny w modernistycznej, funkcjonalistycznej manierze. Stanowią pomost między krakowską tradycją urbanistyczną mocno osadzoną w idei miasta ogrodu a modernistycznym sposobem kształtowania przestrzeni. Olszakowski należał – obok Anny Ptaszyckiej, Tadeusza Ptaszyckiego, Juliusza Żórawskiego – do grupy absolwentów Wydziału Architektury Politechni-

Krzyżanowski supervised the construction of the pavilions; the last document kept in the National Archives, signed by Krzyżanowski, regarding the construction, is dated March 15, 1950 [ANK, sign. 29/691/031.5/UW II 3613, p. 763]. He died on March 12, 1954.

Other buildings created as a result of the plan of January 15, 1949, are the student dormitories on Reymonta Street. The social part and, at the same time, the link between the UJ “Nawojka” Female Students’ House and the AGH students’ houses were not slated for construction. Today, in this place stands the building of the Krakus Song and Dance Ensemble with the Polonez Hotel. The A1 and A2 pavilions, as well as the AGH students’ houses on Reymonta Street, set perpendicular to the street and connected by a connecting corridor, are buildings that break with the tradition of frontage development still present in Krzyżanowski’s first plan of the university from 1948. These are examples of Modernist architecture, created in the years of pre-1949 postwar continuation. During the enforcement of the Socialist Realist doctrine, Krzyżanowski’s plan was not slated for execution. Further projects for AGH were carried out within the structures of Miastoprojekt by a team of architects with Zbigniew Olszakowski as lead designer. Olszakowski designed the B-series pavilions and the C1 and C2 complex, among others. These structures reference the three-bay floor plans of Krzyżanowski’s A1–A4 buildings. Their facades, shaped in the prevailing Socialist Realist manner, designed with restraint and austerity in detail, gave the technical university a nimbus of rhythmic order. The successive designers of the university campus continued the urban layout with a division into the teaching and housing zones. To some extent, the principle of shaping the perimeter development of laboratory pavilions with a ridge layout was maintained, with laboratory halls on the outside. Most importantly, the internal compositional axis integrating the academic community has been preserved. The next urban plan, in effect at the end of the 1950s, is known, for example, from published photos of the AGH development mock-up, which is erroneously attributed a creation date of 1948 [Szwagrzyk, Wirska 1971, Fig. 124, 125; Kajtoch 2018, Fig. 7]. The buildings constructed based on the 1949 plan are shown in Fig. 10.

Conclusions

The drawings presented in this paper document an unknown episode in the history of the AGH University’s development and an important one in the history of Cracow’s urban planning. The 1948 drawings represent an urban design shaped according to the principles of the early twentieth century, followed in the planning careers of such urban planners as Jan Rakowicz in Cracow and Ignacy Drexler in Lviv. The 1949 drawings, on the other hand, are, from a Cracow-based perspective, an avant-garde urban design in a Modernist, Functionalist manner. They bridge the gap between Cracow’s urban planning

Ryc. 10. Wacław Krzyżanowski, *Zarys zabudowy Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie* z 15 I 1949 r. z zaznaczonymi budynkami, które zrealizowano; oprac. J. Wowczak.

Fig. 10. *Zarys zabudowy Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie* dated January 15, 1949, with the completed buildings marked; by J. Wowczak.

ki Warszawskiej, którzy po wojnie osiedli w Krakowie. Otwarte pozostaje pytanie, czy ewolucję planu Akademii Górniczej z 1948 r. można traktować jako przejaw wpływu warszawskiej szkoły urbanistyki na szkołę krakowską. W świetle dotychczasowych badań należy poprzestać na stwierdzeniu, że drugi plan Krzyżanowskiego integrował domy studentów Olszakowskiego i Solawy w spójny kompozycyjnie układ urbanistyczny kampusu i stanowi do dowód na wpływ młodszego pokolenia modernistów na Krzyżanowskiego. Przedstawione plany to także zapis ambicji rektora Walerego Goetla, aby z Akademii Górniczej uczynić nowoczesne „Miasteczko Akademickie”. Ich autor wykazał się biegłością w opracowywaniu przestrzeni urbanistycznych w nawiązaniu do istniejącego układu zabudowy. Starszy plan to świadectwo wrażliwości architekta na kształtowanie krajobrazu, indywidualnych wnętrz urbanistycznych, linii zabudowy, elewacji frontowych i ogrodowych. Krzyżanowski wypowiedział się, używając bogatego dialektu urbanistycznego, który już w dobie modernizmu funkcjonalnego nie był przez architektów stosowany. Stąd poszukiwanie nowych zasad kształtowania przestrzeni, zgodnych ze zmieniającymi się prądami w architekturze w kolejnej edycji planu. Te wizjonerskie rysunki planistyczne dowodzą jeżeli nie pracy zespołowej, to na pewno twórczego dialogu prowadzonego z udziałem reprezentanta pokolenia przełomu XIX i XX w. i przedstawicieli modernistów lat 50. Wyjaśniają, w jaki sposób ewoluowały postawy twórcze wobec ówczesnych wyzwań planistycznych i urbanistycznych. Skłaniają do wniosku, że był to proces stopniowy, niewspółmierny do charakteru rewolucyjnych

tradition, firmly rooted in the idea of a garden-city, and the Modernist way of shaping space. Olszakowski belonged—along with Anna Ptaszycka, Tadeusz Ptaszycki, and Juliusz Żórawski—to the group of graduates of the Faculty of Architecture at the Warsaw University of Technology who settled in Cracow after the war. The question of whether the evolution of the 1948 plan of the Mining Academy can be regarded as a manifestation of the influence of the Warsaw school of urban planning on the Cracow school remains open. In light of previous research, we should stop at the statement that Krzyżanowski’s second plan integrated Olszakowski’s and Solawa’s student houses into the campus’s compositionally coherent urban layout, and this is evidence of the influence of the younger generation of Modernists on Krzyżanowski. The plans presented are also a record of Rector Walery Goetl’s ambition to make the Mining Academy campus a modern “Academic Town.” Their author demonstrated proficiency in developing urban spaces with reference to the existing layout of buildings. The older plan is testimony to the architect’s sensitivity to landscaping, individual urban interiors, building lines, front and garden elevations. Krzyżanowski expressed himself using a rich urban dialect, which was not used by architects back in the era of Functional Modernism. Thus the pursuit of new principles of shaping space, ones that would be aligned with changing trends in architecture in the plan’s subsequent version. These visionary planning drawings are a testament of, if not teamwork, then certainly a creative dialogue with a representative of the turn of the nineteenth and twentieth centuries with 1950s modernists. They explain how creative stances towards planning and urban challenges had

przemian ustrojowych po drugiej wojnie światowej. Proces, w którym niebagatelną rolę odgrywał fakt, że mistrzowi starszego pokolenia umożliwiono kontynuację dzieła w nowych warunkach ekonomicznych i ustrojowych. Czy Krzyżanowski bez sprzeciwu oddał pole projektowe przedstawicielom młodego pokolenia architektów? Jego niekwestionowany autorytet i pozycja w środowisku sprawiała, że młodzi architekci musieli liczyć się ze zdaniem mistrza. Współudział w projekcie prowadzonym przez Krzyżanowskiego pozwolił Olszakowskiemu przejąć rolę głównego architekta AGH. Ustanowienie przez Krzyżanowskiego modułu urbanistycznego poprzez rozbudowę gmachu głównego o pawilony serii A wyznaczyło reguły gry planistycznej na terenie AGH przez kolejne dziesięciolecie, determinując przesądzenia o lokalizacji kolejnych pawilonów. Najpierw wystawiono pawilony serii B, które wyraźnie nawiązują do układu zaprojektowanych przez Krzyżanowskiego czterech budynków laboratoryjnych serii A. Później powstał zespół budynków C, który nawiązuje do pawilonu A1 gabarytem i linią zabudowy.

evolved. They support the conclusion that this was a gradual process, incommensurate to the revolutionary political transformation. after the Second World War. A process in which the fact that the master of the older generation was allowed to continue his work under new economic and political conditions played a not insignificant role. Did Krzyżanowski cede the design field to representatives of the younger generation of architects without protest? His unquestionable authority and position in the architectural community meant that young architects had to factor in the master's opinion. Olszakowski's participation in the project headed by Krzyżanowski allowed him to take over as AGH university's lead architect. Krzyżanowski's establishment of an urban planning module by extending the main building with the A series pavilions set the rules of the planning game at the AGH campus for the next decade, determining decisions on the location of subsequent pavilions. First, the B-series pavilions were built, which clearly relate to the layout of the four A-series laboratory buildings designed by Krzyżanowski. Later, a complex of buildings labeled C was created, which references pavilion A1 in terms of its dimensions and building line.

* Artykuł powstał w wyniku badań prowadzonych w ramach stażu na Wydziale Inżynierii Lądowej i Gospodarki Zasobami AGH w 2023 r. Za umożliwienie odbycia stażu dziękuję Dziekanowi profesorowi dr. hab. inż. Markowi Cała i opiekunowi stażu dr. hab. inż. arch. Tomaszowi Wieci.

* This paper is the result of research conducted as part of an internship at the Faculty of Civil Engineering and Resource Management of the AGH University of Science and Technology that took place in 2023. For making this internship possible, I would like to thank the Dean, Professor Marek Cała and the internship supervisor, Professor Tomasz Wieja.

Bibliografia / References

Archiwalia / Archive materials

- Archiwum Narodowe w Krakowie, sygn. ANK 29/309/438, Projekt gmachu AGH, sygn. ANK 29/691/031.5/UW II 3612 i 3613, Urząd Wojewódzki Krakowski.
Archiwum Nauki Polskiej Akademii Nauk i Polskiej Akademii Umiejętności, sygn. APAU KIII-36, Zbiór Walerego Goetla.

Opracowania / Secondary sources

- Białas Stefan, Szybiński Adam, *Akademia Górniczo-Hutnicza w Krakowie w latach 1919–1959*, t. 1, Kraków 1959.
Biedrzycka Anna, *Powojenna dekada. Z kart historii Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie*, „Biuletyn AGH” 2009, nr 24.
Biedrzycka Anna, *Wielkie lata Akademii Górniczo-Hutniczej*, „Biuletyn AGH” 2010, nr 25.
Bolewski Andrzej, *Moje życie – moja praca*, Kraków 1996.
Demel Juliusz, *Kraków na przełomie wieku XIX i XX na tle rozrostu i wcielenia przedmieść i gmin podmiejskich (1867–1945)*, [w:] Kraków. *Studia nad rozwojem mia-*

sta, red. Jan Dąbrowski, Kraków 1957.

- Kiecko Emilia, *Piękno miasta i przestrzenie reprezentacyjne w projektach konkursowych na Wielki Kraków*, [w:] *Architektura w mieście, architektura dla miasta*, t. 2: *Przestrzeń publiczna w miastach ziem polskich w „długim” dziewiętnastym wieku*, red. Aleksander Łupienko, Agnieszka Zabłocka-Kos, Warszawa 2019.
Klimas Małgorzata, Lesiak-Przybył Bożena, Sokół Anna, *Wielki Kraków. Rozszerzenie granic miasta w latach 1910–1915. Wybrane materiały zbiorów Archiwum Państwowego w Krakowie*, Kraków 2010.
Krasnowolski Bogusław, *Realizacja międzywojennego planu Wielkiego Krakowa*, [w:] *Wielki Kraków. Materiały sesji naukowej odbytej 24 kwietnia 2010 r.*, red. Marta Bochenek, Kraków 2011.
Nowak Janusz T., *Wielki Kraków – wielkie szanse 1910–2010*, Kraków 2010.
Rozwój Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie w latach 1919–1969, red. Kiejstut Žemajtis, Kraków 1969.
Seibert Krystian, *Plan Wielkiego Krakowa*, Kraków 1983.
Siwik Anna, Artymiak Regina, Kwiek Julian, *Wysoki Sejm raczy uchwalić. Starania o założenie wyższej szkoły*

- górnictwa i hutnictwa w Krakowie w latach 1861–1914*, Kraków 2013.
- Szwagrzyk Ferdynand, Wirska-Parachoniak Maria, *50 lat Akademii Górniczo-Hutniczej im. Stanisława Staszica w fotografii*, Kraków 1971.
- Trudne lata Akademii Górniczej*, red. Andrzej Bolewski, Kraków 1989.
- Twardowska Kamila, „Na przełomie. Twórczość architekta Waława Krzyżanowskiego”, praca doktorska napisana pod kierunkiem prof. dra hab. Wojciecha Bałusa, Uniwersytet Jagielloński, Wydział Historyczny, Instytut Historii Sztuki, 2021.
- Wiśniewski Michał, *Między nowoczesnością i swojskością – konkurs na Plan Wielkiego Krakowa oraz Wystawa Architektury Wnętrz w Otoczeniu Ogrodowym a poszukiwanie nowej wizji miasta*, [w:] *Wielki Kraków. Materiały sesji naukowej odbytej 24 kwietnia 2010 r.*, red. Marta Bochenek, Kraków 2011.
- Wiśniewski Michał, *Rozwój architektury Krakowa w latach pięćdziesiątych i sześćdziesiątych XX wieku a metropolitalne funkcje miasta*, [w:] *Kraków – Metropolia, t. 2: Dylematy rozwoju*, red. Jacek Purchła, Kraków 2017.
- Wowczak Jerzy, *Funkcja i treść. Dychotomie polskiej architektury XX wieku w twórczości Jana Kruga*, Kraków 2021.
- Publikacje prasowe / Press publications**
- „Architekt” 1913, nr 11, tabl. 18.
- Źródła elektroniczne / Electronic sources**
- Kajtoch Jerzy, *Architekci – autorzy budowy infrastruktury Akademii Górniczej w Krakowie*, Kraków, 15 czerwca 2016 r., <https://docplayer.pl/24931333-Architekci-autorzy-budowy-infrastruktury-akademii-gorniczej-w-krakowie.html> (dostęp: 27 II 2023).
- Kajtoch Jerzy, *Profesor Waleri Goetel – strateg powojennego rozwoju AGH*, Kraków, 15 listopada 2018 r., <https://docplayer.pl/129833399-Profesor-walery-goetel-strateg-powojennego-rozwoju-agh.html> (dostęp: 4 III 2023).

¹ Waław Krzyżanowski, który był dobrze wprowadzony w temat projektowy (to on pełnił funkcję sekretarza konkursu na gmach Akademii Górniczej w 1913 r.), zastąpił Adama Ballenstedta.

² Prof. dr Andrzej Bolewski w latach 1945–1946 kierował m.in. odbudową gmachu głównego; zob. [Bolewski 1996].

Streszczenie

Artykuł przedstawia dwa niepublikowane plany urbanistyczne Akademii Górniczo-Hutniczej wykonane przez Waława Krzyżanowskiego w 1947 i 1948 r. Są to unikatowe kompozycje urbanistyczne z okresu kontynuacji, zanim zaczęła obowiązywać doktryna socrealistyczna. Artykuł powstał w wyniku kwerendy w archiwach krakowskich. Autor opisuje zapomniany epizod w historii planowania przestrzennego Krakowa, pomost pomiędzy lokalną tradycją urbanistyczną mocno osadzoną w ideach miasta ogrodu a sposobem kształtowania przestrzeni w duchu międzynarodowego modernizmu. Artykuł zawiera informacje na temat utworzonych w wyniku tych planów obiektów. Przedstawia Waława Krzyżanowskiego, dotychczas znanego z realizacji ważnych dla historii polskiej architektury obiektów, jako biegłego i świadomego zmieniających się trendów urbanistę. Plany z lat 40. XX w., mimo że nieobecne w świadomości urbanistów i architektów, determinowały rozwój Akademii w przeciągu kolejnych 70 lat.

Abstract

This paper presents two unpublished urban plans of the AGH University of Science and Technology campus made by Waław Krzyżanowski in 1947 and 1948. These are unique urban compositions from the continuation period, before the Socialist Realist doctrine took effect. The text was written as a result of a query of the Cracow archives. The author describes a forgotten episode in the history of urban planning in Cracow, a bridge between a local urban planning tradition firmly rooted in garden-city ideas and a way of shaping space in the spirit of the International Modern style. The paper provides information on the buildings constructed as a result of these plans. It portrays Waław Krzyżanowski, hitherto known for erecting buildings important to the history of Polish architecture, and as an urban planner who was both proficient and highly aware of changing trends. The plans of the 1940s, although awareness of them among urban planners and architects is absent, had determined the Academy's development for well over seven decades.